

STURM LÁSZLÓ

Kiss Benedek:
Ínyemről a bor zamata

Parnasszus Könyvek, 2020

STURM LÁSZLÓ (1967) Budapest

A fél évszázadot (1968–2018) átfogó tematikus válogatás a költő szőlőhöz-borhoz kapcsolódó verseiből merít. A kötet, amellett, hogy Veszely Ferenc képeivel kivételesen szép „könyvtárgy” is, jó kiindulópont annak, aki ismerkedni akar Kiss Benedek költészetével. Amiképp eszményi sűrítmény annak is, aki ismerve e költői pályát, egy esszenciális együttesben akarja látni annak értékeit.

E költészet alkalmankénti gyengéi épp hogy felvillannak itt. Néha nem tart ki végig az ihlet, ilyenkor a műveltséganyag odarángatása sem ad megoldást („Ki akarja, hogy értelme-fosztott / mankurt legyenek?”), sem a hangos – sablonos – életpártiság („De sarjaim élni akarnak. / S élni akarunk egyre többen!” – mint az előző idézet, ez is a *Száradt szőlőtőke* című versből). Hasonló a *Lecsupált szőlőkert* vége: „rettegem decembert, mégis / borok tüzeit mondom”. A néhány kurta vers (például haiku), bár élénkítő változatosságot jelent a léptékváltásával, jobbára semmitmondó. A több mint félszáz költeményben a legnagyobb rosszakarat is, azt hiszem, csak ennyibe tudna belekötni.

A kötet két részre van osztva. Az elsőben – *Szép magyar boroknak dícséreti* cím alatt – a borfajtákat és borvidékeket ünnepli a költő: a Szent György-hegyi olaszrizlinget, a száraz szamorodnit, a villányi oportót, a szekszárdi vöröset, az egri bikavért, a soproni kékfrankost, a somlói juhfarkot, a zöld veltelint, a cabernet sauvignont és a tokaji aszút. A második, hosszabb részben pedig az akasztói szőlőföldhöz és a saját Szent György-hegyi pincéjéhez kötődő élmények kerülnek előtérbe (jobbára emlékként, elégikusan). Az önéletrajzi ív a gyerekkori szőlőműveléstől a borkészítéstől való végleges búcsúig tart (*Szőlőmet kivágom*), de nem ez az öregkor kikényszerítette szomorú döntés a végpont, sem az elmúlásba belenyugvó *Koccintás üres üveggel*, hanem a Rózsa Endrének és Nagy Andrásnak ajánlott mulatósan vidám, áldásba torkolló *András- napok*. Ennyiből is érzékelhető, hogy bár egy évtizedek terméséből összeálló válogatásról van

szó, kirajzolódik egy, a véletlenszerű egymásmellettiségen túllépő kötetkompozíció. Amely az elégi-kusság, az idill, a tárgyilagos pontosság, a töprengő élet- és létösszegzés, valamint az áhítat hangfestésével (ezeket általában egy versen belül is ötvözve) egy szomorkásan megdicsőülő világot emel el a földtől, vezet vissza a földre, állandó körforgásban.

Ilyen Kiss Benedek világa: a részletekig pontos és szakszerű (ha kell), ám nem bénítja a modernség tudományos(kodó) redukcionizmusa-önkorlátozása. A valóságot jóval tágabbnak érzékeli a pusztá anyaginál és ésszerűnél. És ebben szívesen követjük, mert nála égi és földi természetesen járja át egymást (legtöbbször a természetben, illetve a természetes emberi kötődésekben). Itt a tárgyi világ folyton kinyilvánítja kozmikus-isteni eredetét. Alaptörvénynek tűnik az oda-vissza átváltozás, a szintugrás, a létszférák felvillanyzó összeszikkasztása. A kötetnyitó vers rögtön példát kínál mindekre: „Itt élek nyáron, / a Szent György-hegy alatt, / a bazaltorgonák sípja alatt, / és mivel felettünk lebeg az Isten: / az Isten lángszórá szeme alatt, / ahol a szőlőlevelek miriádjai: / zöld fülek, hallgatóznak, / hallgatják leendő boruk titkát. / Mennyi fickós tűz lobog boraidban, / Szent György-hegy első bora! [...] munka után ha / hersegő testedet harapjuk jó fogakkal, / hogy szikkasztik tőled az élc, a szellem, / hogy harsan pajzán történetekre” (*Szent György-hegyi olaszrizling*). A bazalttól Istenhez ugrik a figyelem, a szőlő már majdani borát ügyeli, munka és mulatás váltja egymást rend szerint, szikkasztja a szellem.

A hasonlatok szintén a titkos összetartozásra világítanak: „Gesztenye gurul, mint a / nevetés: / puttó-hasát / csiklandozza a fény [...] Méz hulló cseppje – / akácfalevél / sárgáll” (*Késő-indián-nyár*). Az összetartozók összenőnek Kiss Benedek verseiben. (A „pajzánság” ennek egyik gyakran emlegetett módja és jelképe.) Az eredendő világlálat a – szerves, fejlődő, párhuzamos létsikkokkal harmonizáló – rend: „A szőlőkacsok úgy hajladoztak / kötetlenül a tavaszi szélben, / mint ahogy – később láttam

– / tengermélyben a korallok. / Rendje volt itt mindennek, / a raffiakötegeknek a derekunkon, / a szerelmesen átnyalábolt / szőlőbokroknak, mik már / fűrtjeiket hányták, / s a madarak röptének felettünk” (*Anyámmal hajdan a szőlőben*). Az ország képzeete szintén a földi rendtől az égig ér: „Ez az én földem, ez az álomom, / az okos, termő fáradozás, amely égig / emeli sátrát, hogy beleférjen egy ország: / a násznép!” (*Az én földem*).

A bor eszményi közvetítője ennek a szemléletnek. A borköltészethez szervesen kapcsolódó mozzanatok szinte kivétel nélkül előjönnek Kiss Benedeknél. A nemes itallá nevelő táj, a tájban élő történelem és emberek, a barátság és a szerelem, a bor kínálta erő és egészség, és nem utolsósorban a veszteségekkel és mulandóságtudattal szemben benne nyerhető átmeneti vigasz. A költő nem rájátszik ezekre, hanem magától értetődően eleveníti újra őket. Lényegükben éli újra őket. A földet az ég tükrében is szemlélve, az állandó áttűnéseket észlelve konkrét elképzelése van például a nemes ital bűtörő erejéről: „Szomorú férfiak itala, / Száraz Szamorodni, / te feloldod a cseppköves bűt is, / fel a megcsókolt csüggedtséget, / Mi mindent oldasz fel te, / foglalasz magadba” (*Száraz Szamorodni*). A rossz ezek szerint a megdermedéssel azonos, az áramlás leállásával. A bor, az általa adott kedv az áramlást indítja meg, amely tágasságot és reményt ad. Felszabadít az értőn ivott bor, méghozzá igazi szabadságra: „Felszabadítasz te mindenre, ami nemes, / ami gerinces, / ami nagy, / mert nemes, gerinces vagy magad is” (*Száraz Szamorodni*). Az emlékek szintén így oldódnak ki a rájuk nehezülő rétegek alól: „Papp Jutka szájának kislányos ízeivel / emlékszem rád most, / régi italom, / Villányi Oportó” (*Villányi Oportó*).

Fölfigyeltető motívum a szél. Benne érezni az átváltozások könnyedségét, ég-föld tágasságát. A madarak, a szárnyalás közege is, általa ér a véges a végtelenhez: „Magyar föld! suhogó jegenyék osztorhegyét / szállagó szelek hazája!” (*Az én földem*); „szelekkel héjaszárnyak vetekednek” (*Korai halottak*); „A Szent György-hegyen / mindig fúj a szél” (*Öreg tőkék között*) stb. Ám sosem foszlik el a levegőbe a költő világa. A repülés, a végtelen az egyik oldalon, a tömörszerű súlyosság a másikon – egymásban visszhangzanak. Láttuk ezt már a kötetkezdő versben, de a *Nyáresti delírium*ban ugyanígy megcsodálhatjuk súly és súlytalan állandó váltásait: „Ülök a bazalt-hegy alatt, / behúzva vitorláimat, / elnézvéen sárkányrepülő röptét, / a világ most távoli ködkép [...] hallgatom nagy diófák csendjét, / s mint merengő, halk muralovak / ha súlyosakat dobbantanak, / úgy ver szívem: a végtelen-

ség / tömbjei tompán visszhangzanak. // Nincs nem-lehet, nincs nem-szabad.”

Ilyen akusztikus térben mintha magától teremne a dal. Néha azonban érzékelteti a költő, hogy számára sem adatik meg mindig ez a súlyokkal játszó könnyedség. Az öregség, a betegség, a költészetellenes környezet le-lenyomják az ihletett kedélyt. Az *Októberi tücskök* az ismert, de itt egyáltalán nem sablonos motívumokkal érzékelteti mindezt. A tücsök a költő, az ősz a pusztuló, hidegülő világ hasonlata lehet: „Mit akartok ti, / tücskök, / e barbár éjszakától? / [...] Ám ti, október tücskei, citeráztok, / mintha mi sem / történt volna, / mint mikor még augusztus / röptette, szórta csillagait / bőkezűen, / amikor magától értetődött, / ami most virtus.” Mégis, a jövőnek erjedő bor, az évszakok várható, majdani újabb fordulója őrzi a reményt. A pusztulásban nem vész el, csak tudatosabbá válik a belátás és a belőle nyert program: „minden egyes sejt / zengedezzen!” Vagy ugyanez egy másik versben, megvalósultként bemutatva és egy másik érzékszervre komponálva: „Isten szabad ege alatt / a légben / balettozgatnak madarak, / fellegek / paravánjai magaslanak, / szőlő virágzik, / illatként leng életem” (*Öreg tőkék közt*).

Kiss Benedek motívumai, képei szervesen illeszkednek a költészet sok évszázados hagyományába. Ezért működik ez fordítva is. Más költők kifejezései zökkenő nélkül illeszkednek be az ő soraiba. Például az *Ínyemről a bor zamata* kezdetén rögtön ott van a nagy földi, Petőfi szelleműje, de talán *A lírikus epilógját* író Babits is: „Mindig a halálról gondolkodtam, / hogy elhull a virág s az élet elszalad, / de magam haláláig nem jutottam, / hogy mi vész velem, s nélkülem mi marad?” A *Villányi Oportó* József Attilát („Ó, fiatalság! bársonyon / már sose futnak percek”), a *Te voltál* pedig, az ifjúságot siratva stílszerűen a nagy ifjúságsiratót, Kosztolányit idézi meg (a legvége még akár az *Ülői úti fák* végét is variálhatja?): „Temettek, édes ifjúságom! [...] Van borom és van kenyerem, / fejem mégis mellemre horgad. / Mit tékoztam én, Istenem! / S borom sem volt, sem kenyerem. // Szép volt mégis, az enyém volt az, / de temettek, ifjú életem! / Csak ha nem lépsz, akkor nem botlasz – / záptojáson hiába kotlasz – / ifjúság, te voltál a szerelem!” A költő és az immár klasszikus hagyomány kapcsolatáról is elmondhatjuk tehát: az ösztetartozók összenőnek.

Látjuk, mellette mozdul a hagyomány, amikor a „dübörgő élet” – *Haladék*: „Odakint / nyersen / dübörög az élet (az élet? csak buszok, villamosok)” –, a „hiúság vására” (*Öreg tőkék között*), a „forgatag” (*Nyáresti delírium*) ellenében (és megsegítésére?)

folyamatosan teremti saját világát. Ez a világ meghittén, személyként néz vissza a személyre. Jellemző, hogy sok verse kezdődik megszólítással, és sok versvég emelkedik föl a teremtés szépségéből megnyilvánuló Isten – és túlvilága – tétova megidézéséig. A megszólító kezdésre példa az első rész legtöbb darabja. Az égisz emelkedésre sok más mellett az *Öreg tókéék között*: „Ó, Istenem, / aki vagy s

nyilvánvaló vagy most / mint a fény: / érezlek, s érzem magamat is – / én vagyok – én [...] s hittem, / hogy nem hagytál – / nem hagysz magamra!” Önmagunk érzése emel fel a nagy egység átérzéséig. Önmagunk átérzését pedig a szép környezet, az értelmes munka, munka és pihenés, alkotás és szemlélődés természetes rendje révén érhetjük el leginkább, sugallja Kiss Benedek egész költészete.

DOBRI IMRE

Kabdebó Lóránt: Öntörvényűen; Alkalmak, meglepetések

Parnasszus Könyvek, 2019; Orpheusz, 2020

Az irodalomtörténet, mint minden történetírás, egyszerre emlékezés és emlékeztetetés. A mindig más és más nézőpontokat felvillantó, változékony jelenbeli horizontunk egy határozott pontot biztosan kínál: a személyes találkozások, az összefonódó életutak életre szóló hatásaiból kibontakozó érintettség. Kabdebó professzor úr írásaiból, átfogó irodalomtörténeti tekintete mellett, felvetéseit folyamatosan újragondoló, saját magát is újraolvasó figyelme és magával ragadó személyessége világlik ki. Tanulmánykötetei nem egyszerű gyűjteményei az évek során folyóiratokban megjelentett értékeinek, hanem a korábbi művek újrafogalmazásával, kibővítésével, a korábban felvillantott szempontok továbbgondolásával egymás között is folytonosságot teremtenek.

A gyűjtemények koherenciáját legfőképp vállaltan szubjektív pozíciója biztosítja: majd minden szerzőhöz fűzi valamilyen személyes viszony vagy érdeklődés, és ezek az élethelyzetek, történetek és emlékek, néhol egy-egy gondolatmenet elindítóként vagy megkapó anekdotaként szövik át az interpretációk szövegét. Dobai Péter költészetéről szólva a bensőséges olvasói kapcsolatot így fogalmazza meg: „úgy lépek Dobai verseinek világába, mintha magamból ki se lépnék”. Vagy ahogy Ágh Istvánról szólva rögzíti a pillanatot, amint „most, 81. születésnapom reggelén végre elkezdtem olvasni a költő 80 éves korában készült újabb kötetét...” Eme belső nézőpont túl azonban rend-

kívül tágas értelmezői horizontot nyitva vonja be Izajástól Turczi Istvánig és Bernini Szent Terézétől Heisenberg kvantumelméletéig az európai kultúra évezredes bölcséleti hagyományát, és közben saját elemzői stratégiáját is megfogalmazza.

Kabdebó Lóránt egyfajta folyamatos jelen időt teremt írásaiban, hangsúlyozva az olvasás és írás mindenkor megragadható mostját és az abból nyíló szubjektív értelmezői- és léthorizontot. Így kerül hiteles és nyílt párbeszédbe minden emlékezés és a jelen utólagos nézőpontja, ahogy például Utassy Józsefre emlékezve írja az *Alkalmak, meglepetések* egyik fejezetében: „Amit eddig írtam, azt a fájdalom pillanatában fogalmaztam, de mintha ma írnám, éppen az ezután olvasható életrajzi emlékezés bevezetőjeként. Ennek a ma is ekként érvényes költészetnek a magasából tekintünk vissza az ántivilág kibeszélhetetlenségébe, 1985 telébe-tavaszába.”

2019-es, *Öntörvényűen* című kötete a korábban a Parnasszus folyóiratban megjelent íróportréit gyűjtötte össze *Kortárs magyar költők rögeszmerendzerei* alcímmel. Műfajukat tekintve sokszínű írások, laudációk, anekdotákkal átszótt méltatások, elemző visszaemlékezések és olvasónaplótöredékek szerepelnek egymás után, azonban két nagyon határozott elem kapcsolja őket össze: a személyes érdeklődés és érintettség mellett az itt mottóvá is emelt yeatsi *tragic joy*, Turczi István fordításában a *tragikus derű* fogalma, és az ennek jegyében született alkotások vizsgálata. A portrék között Juhász Ferenc, Ágh István,

Bakucz József, Baránszky László, Szepesi Attila, Buda Ferenc, Dobai Péter, Kalász Márton, Kiss Anna, Csukás István, Tóth László művészetéről szóló tanulmányok kaptak helyet, a könyv második fele pedig Kabdebó Lóránt korábbi, 2007-es Turczi István-monográfiájának kiegészítése hat további, azóta született fejezettel.

Jelen kötetek egyenes folytatásai a már jó évtizede egymás után megjelenő gyűjteményeinek, sőt egy-egy korábbi szöveg kibővíve, átszerkesztve az újabbaknak is fontos részévé válik. A fent említett *tragic joy* fogalmának már a 2006-os, „Ritkúl és derül az éjszaka” (*Harc az elégiáért*) című összeállításában is külön fejezetet szentelt a magyar modernség költészeti megszólalásmódjait vizsgálva, és így határozta meg poétikai jelentőségét: „a tragic joy jegyében fogant, meséből, annak ellenében szőtt költészet a dialogikus poétikai gyakorlat klasszicizálódása, a fundamentális ontológia poétikai adekvációja. A költészet túllépése célképzetes történelmi meghatározottságokon, az antropológiailag megfogalmazható ember tudatába vont világegészre való rákérdezés alkalma.” A költői életmű tragikus derűje a vezérmotívuma 2007-es Turczi-monográfiájának is. A 2012-ben kiadott *Centrum és redivivus* kötetnek, ami szintén a Parnasszus Kiadó jóvoltából, a Magasles sorozat VIII. darabjaként jelent meg, szintén ez egyik fő gondolati eleme: „A költeményt keresem, amely értem – és mindenkiért – akként íratik, láttatik, éreztetik, szerveződik, hogy a létezés érzékelt »hézagai« tátongó mélységét glóriával átállépe. Amelyről elmondhatom: »a világnak kedvemért ellentéte vagy«. Az alkotást keresem, ami a tragic joy jegyében felmutassa nem azt, ami alkotójában benne él, hanem ami benne lehet. Vagy éppen lehetne. Amitől a kérdező, bár »rettenetes«-ségét kimondva visszaborzad, ha engedi a választ megszerveződni, ő maga is dallá változik, táncolni kezd – »fölragyog az ünnep«.”

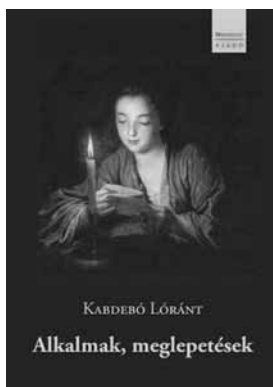
Az *Öntörvényűen* újra közli a 2012-es gyűjtemény néhány darabját is, például a Kalász Mártonról szóló írását kiegészítve az író 85. születésnapja alkalmából rendezett, PIM-beli köszöntőjének reflexióival, az Ágh Istvánról szóló tanulmányát pedig szinte teljes mértékben átszerkesztve és aktualizálva olvashatjuk újra. Buda Ferenc haikuiról szóló kommentárja viszont mindkét kötetben azonos módon szerepel, de a folytonosságot felvállalva az itt egybegyűjtött portréihoz írt bevezetője is újraközi a *Centrum*

és *redivivus* Juhász Ferenc-elemzésének egy rövidebb részletét.

Az *Alkalmak, meglepetések* című, legújabb tanulmánygyűjteménye ugyancsak továbbviszi az *Öntörvényűen* jó néhány gondolatát, ahogy például a korábbi összeállítás bevezetőjének gondolatébresztő Izzajás-idézete és az azt követő kommentár első bekezdése, vagy a Turczi-rész első fejezetének részletei az új kötet Weöres Sándorról szóló szövegébe épülnek be szervesen. Ebben a kiadásban íródik tovább a szintén 2019-ben kiadott *Esettanulmányok? Sorsvállalások!* című könyvének Fekete Vince-fejezete egy önmagában is irodalmi értékű levélváltást közreadva. A korábbi megjelenések számbavételét nem is folytatom, hiszen Kabdebó professzor úr jövőbeni művei továbbra is minden bizonnyal újrendezik és folytatják majd a korábban elkezdett gondolatmeneteket, az irodalomértelmezés élő és folyamatosan alakuló lezárhatatlanságát felmutatva.

Az újabb, 2020-as könyvet két nyolcvanas évekbeli interjú keretezi: egy Ferenczi Lászlóval készült páros interjúval kezdődik *Ars Poetica helyett* címmel, utolsó fejezete pedig a mintegy hatvan oldalt magába foglaló, Utassy Józseffel készült életinterjúja. A kettő között egy rendkívül gazdag Weöres Sándor-tanulmány, valamint esszék, naplójegyzetek, levélváltások, „emlékfoslányok” és „közelítések” olvashatók Illyés Gyula, Simonyi Imre, Fejes Endre, Páskándi Géza, Lászlóffy Aladár, Fekete Vince, Lovétei Lázár László, Rába György, Csoóri Sándor, Ratkó József, Gion Nándor és Sziveri János műveiről.

Egy rövid kitérőt tegyünk a kötetek filológiai gazdagságáról szólva: az *Alkalmak, meglepetések* Weöres Sándor-előadás szövegének jegyzetei között Rilke *Duinói elégiáiról* kisebb minieszéket is közread, a költő néhány hivatkozott sorát pedig négy magyar műfordításban is közli az interpretációk széles skáláját bemutatva. Az Illyés Gyula *Ostromnaplójáról* szóló írás eredeti megjelenési helye után pedig, amely a délvidéki Aracs folyóirat 2014/2-es száma volt, a következő lapszámban közölt apró helyreigazítás oldalszámát is megtaláljuk (ugyanis a nyomda ördöge véletlenül Horváthra cserélte Németh László vezetéknevét a folyóirat eredeti közlésében). Ami viszont sajnálatos tény, és ugyanakkor érdekes jövőbeli filológiai paradoxon, hogy a hivatkozott online elérhetőségeken a keresett dokumentumok nem lelhetők fel – valószínűleg törölték

vagy jobb esetben archiválták őket. Ha az online megjelenések már nem elérhetőek, akkor vajon filológiai szempontból elveszettek tekinthetjük-e őket, vagy esetleg csak elzártnak, ismeretlen helyen tartózkodóknak, vagy eltüntetettnek, végső esetben töröltnak, üres helynek a világhálón? Szerencsénkre e kötetekben megőrizve nincsenek így kiszolgáltatva az időnek és a rendszergazdáknak – kitörölhetetlenül megőrződnek az irodalomtörténet számára és a jövőbeli olvasók felfedező örömeire. Az *Öntörvényűen* egyik hiányossága azonban éppen a jegyzetapparátusból fakad, mivel az idezett művek forráshelyeit a főszövegben jelöli meg, de sajnálatos módon azokat is csak részben. E hiányért bőven kárpótol azonban az írások magával ragadó sodrása és személyessége.

Kabdebó Lóránt ugyanis személyes irodalomtörténetet ír egymás utáni gyűjteményeiben, nem abban az értelemben, hogy csupán egy adott autonóm nézőpontból, egyéni ízlése szerint választ és

tárgyal alkotókat és műveket, hanem saját, egyénileg megélt irodalomtörténetét adja közre. Kitüntetett irodalomtörténeti rangja régóta több is már, mint professzori titulusa, egyetemi katedrája: Kabdebó Lóránt valóban tegező viszonyban van az elmúlt bő félszázad szinte teljes magyar irodalmával.

Ágh István műveit olvasva merül fel benne egy kérdés, ami önnön irodalomtörténeti pályájának is summája lehetne: „zavartalanul egybelátni teljes életét hány embernek adatik meg manapság? Felidézni kölyökkutyakori önarcképét, vállalni felnőtt önmagát, és összegezni kései érettségét? Ágh István verseiben olyan ember arca tűnik elő, aki meri élete minden percét külön-külön vállalva felmutatni – és ebből összegyűjtött verseiben nem torzkép, magyarázkodás, hanem hiteles életút, hihető harmónia sugárzik.” Kabdebó Lóránt minden újabb kötete a maga teljességében megélt irodalomtörténeti életút folyamatos újrafelfedezésekben gazdagodó harmóniáját hirdeti.

UHRMAN IVÁN

Babits Antal: Ószövetségi szómutató szótár (online)

Logos Kiadó – Magyar Bibliatársulat, 2020

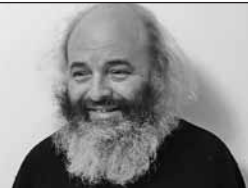
Aki a hazai hebraisztika és judaisztika újabb irodalmában tájékozott, annak nem lehet ismeretlen sem a Logos Könyvkiadó, sem Babits Antal neve. A kettő egyet jelent: a kiadónak Babits nem csupán tulajdonosa, de leggyakoribb szerkesztője, címlaptervezője és tipográfusa. És nemritkán szerzője, lévén maga is a judaisztika elkötelezett kutatója.

Az *Ószövetségi szómutató szótár* több szempontból új fejezetet jelent mind kutatói, mind kiadói-szerkesztői életművében. Korábbi munkái a zsidó kultúra későbbi szakaszaival foglalkoztak: mindenekelőtt a középkori zsidó filozófiával s a legkiemelkedőbb filozófussal: Maimonidésszel. Legújabb munkájának ellenben minden későbbi zsidó gondolat és alkotás gyökere, a *TaNaKh*, keresztény megnevezés szerint az *Ószövetség* áll a középpontjában.

„Munkájának”, írom. A „könyvének” fordulat itt megtévesztő lenne. Babits, aki korábban kiemelkedett a hazai könyvkiadói mezőnyből kiadványai igényes küllemével is (nem fekete, hanem az emberi szemnek kedvezőbb, pl. zöld vagy barna színű betűk, igényes kötés, művészi értékű címlapok), ezút-

tal úgy döntött, hogy az online megoldást választja a hagyományos könyvformátum helyett. Sejthetően nemcsak a kényszer nyomán, hogy e munka nyomtatott változatban (A/4-es méretben is!) nyolcezer oldal lenne, s aligha volna megfizethető áron kiadható. Ezen túl – bármennyire nem tetszik is ez a nyomtatott könyv oly régi rajongóinak, amilyen maga Babits, de e sorok szerzője is – ott az igazság: az elektronikus szöveghordozóké a jövő. Már csak azért is, mert így, nyomdaköltségek híján a befektetés pusztán a szerző ráfordított idejét, energiáját, munkáját jelenti. S ha valaki – mint Babits – mindezeket a szakma és a tárgy iránt lelkesedésből, szenvedélyből áldozza a cél érdekében, akkor lehetségessé válik, ami nyomtatott kiadvány esetében soha: e munka a Magyar Bibliatársulat honlapján ingyen elérhető bármilyen modern digitális eszközzel.

Szómutató szótár – mondja a cím, és ez kissé zavarba ejtő. Mert más a szótár, és más a szómutató (konkordancia). Igaz, mindkettő betűrendben közli az adott szavakat. Míg azonban a szótár e sza-

UHRMAN IVÁN (1961) Budapest

vak jelentését mutatja be (s esetleg még etimológiájukat), addig a konkordancia előfordulási helyeket gyűjti össze és adja meg egy adott szövegcorpuson – esetünkben az *Ószövetség*en – belül.

A két különböző műfajnak a magyar könyvkiadásban – más-más okból – egyaránt súlyos tartozásai vannak. Ahogyan Egeresi László Sándor, aki *A bibliai héber nyelv tankönyve* című munkájával napjainkban a terület egyik fő szakértőjévé lépett elő, már 2012-ban, majd 2019-ben is hangsúlyozta: az utolsó bibliai héber-magyar szótár, amely „komolyan nevezhető”, Pollák Káim 1881-es munkája volt. Ha figyelembe vesszük, hogy ez eleve középiskolai használatra készült, nem válik a hazai hebraisztika dicsőségére, hogy azóta sem sikerült felülmúlni – kivált, ha szemrontó szedését és a magyar nyelvújítás korának emlékét őrző, ma már alig értelmezhető nyelvtani nevezéktanát tekintjük. S bár hivatásos kutatók számára nem jelenthet gondot olyan bibliai héber szótárak használata, amelyek másik nyelve német, angol stb. – ám, mint Egeresi rámutat, ez nem minden esetben várható el a prédikációikra készülő lelkészekről vagy éppen a lelkes amatőrökről, akik ismerkedni szeretnének a bibliai héber nyelvvél.

Van remény, hogy lesz majd ilyen, a kívánalmaknak megfelelő szótár (talán nem meglepő: Egeresi László Sándor dolgozik rajta, s 2021-re ígéri). Babits szómutató szótára nem vállalkozik, nem is vállalkozhat ennek pótlására: ám valamennyit mégis igyekszik betölteni abból az űrből, amelyet hiánya jelent.

Konkordanciából ellenben akad bőven magyar nyelven is: gondoljunk csak Baranyi József munkájára a klasszikus, Károli Gáspár-féle *Biblia*-fordítás „revideált” változatához (Budapest, 1999), vagy a Keresztes Szilárd szerkesztette hasonló munkára a Szent István Társulat modern katolikus fordításához (*A Biblia lekipásztori konkordanciája*, 2013)! S ha e kiadványok még csak fel sem bukkannak a Babits munkájához mellékelt *Felhasznált és javasolt szakirodalomban* (igaz, ez alcíme szerint *szubjektív válogatás*), annak magyarázata, hogy az említett konkordanciák – mint jeleztük is – egy-egy magyar fordításhoz kapcsolódnak. A most elkészült *Ószövetségi szómutató szótár* ellenben a héber szövegből indul ki, annak szavait közli betűrendben, s a külföldön megjelent, idegen nyelvű konkordanciák közül is azokat veszi fel irodalomjegyzékébe, amelyek hasonló elven készültek.

Ez pedig azt is jelenti, hogy ha egy valódi szótár feladatait ez a munka nem vállalhatja is fel, azért valamennyire pótol egy ilyen szótárat, legalább addig, amíg Egeresi ígért munkája a kezünkbe (vagy netán már szintén inkább a képernyőnkre?) nem kerül.

Persze nem maradnak el a magyar szavak, sőt toldalékok sem: a héberben nagy szerepet játszó előljárószók (prepozíciók) szerepét csak azok tudják magyarul visszaadni. Ha belépünk a munka internetes indexében megadott linkre (<https://bibliatanulmanyozas.bibliatarsulat.hu/oszovetsegiszo> mutató), olyan felületre érkezünk, amely jobb oldalt egyetlen hatalmas felületet tartalmaz, balról hár-

mat egymás alatt. A legfelső az ún. kvadrát (a köztudatban héber, valójában az eredeti hébert a babiloni fogság után kiszorító arám) ABC betűit tartalmazza kétszer (egyszer a héber, egyszer az arám szavakhoz): bármelyikükre rákattintva a szószedet ezen betűvel kezdődő részéhez érkezünk, s ott lehet a konkrét héber vagy arám szót keres-

ni. Alatta találjuk a szavakat sorban – kiindulásban tehát héber szavakat *áleftől*, de ha pl. az arám betűsorban a *qófra* klikkelünk, azonnal az ilyen betűvel kezdődő arám szavak sora jelenik meg a középső mezőben. S ha ezek bármelyikére kattintunk, jobb oldalt megjelenik a teljes szócikk. Legalul a magyar szavak és toldalékok betűrendje sorakozik. Ha ezek valamelyikére klikkelünk (vagy ha bármely magyar szót beírunk a bal oldalt, legalul mellékelt szókeresőbe), csak sorszámok sora jelenik meg a legalsó bal oldali mezőn belül kissé jobbra megjelenő újabb felületen: mindegyik egy lehetséges héber-arám fordítását jelenti az adott magyar szónak-toldaléknak, rákattintva ezt meg is találjuk. (Ha viszont egyáltalán nem jelenik meg sorszám, ez értelemszerűen annyit jelent, hogy még csak hasonló fogalom sem fordul elő az ószövetségi corpusban.)

Bal oldalt, legfelül találjuk meg a *Kiegészítő anyagok* linkjét. Köztük szerepel a *Lectori salutem* (az olvasó köszöntése), amelyet a könyv egyik szaklektora, napjaink egyik legtermékenyebb és legtekintélyesebb *Ószövetség*-kutatója, Karasszon István írt. Ő és a másik szaklektor (a már többször említett Egeresi László Sándor) Babitscsal együtt aláírták a részletesebb *Bevezetést* is (amely szintén a *Kiegészítő anyagok* között jelenik meg, akár a fentebb citált szubjektív irodalomjegyzék), szakmai tekintélyükkel hitelesítve az elkészült munkát.

A *Bevezetés* egyetlen mondata kissé meghökkenetheti az olvasót: „Kiadványunk legnagyobb

erőssége, hogy a héberül nem tudóknak is felkínálja a *Szentírás* »eredeti nyelvű tanulmányozását«, és minden bibliafordításhoz használható...» Ami nyilván költői túlzás: a nyelvtudást semmilyen szótár, szómutató nem helyettesítheti. Fogalmakat adhat a nyelv hangzásáról (hála a hangzásbeli pontosságra törekvő átírási szisztémának – amely persze maga is csak egy 8–10. századi rabbinikus közmegegyezés hangzására tud visszautalni, az eredeti, ókori kiejtésre bajosan), teljesebben megmutathatja egy-egy azonos betűkből álló héber

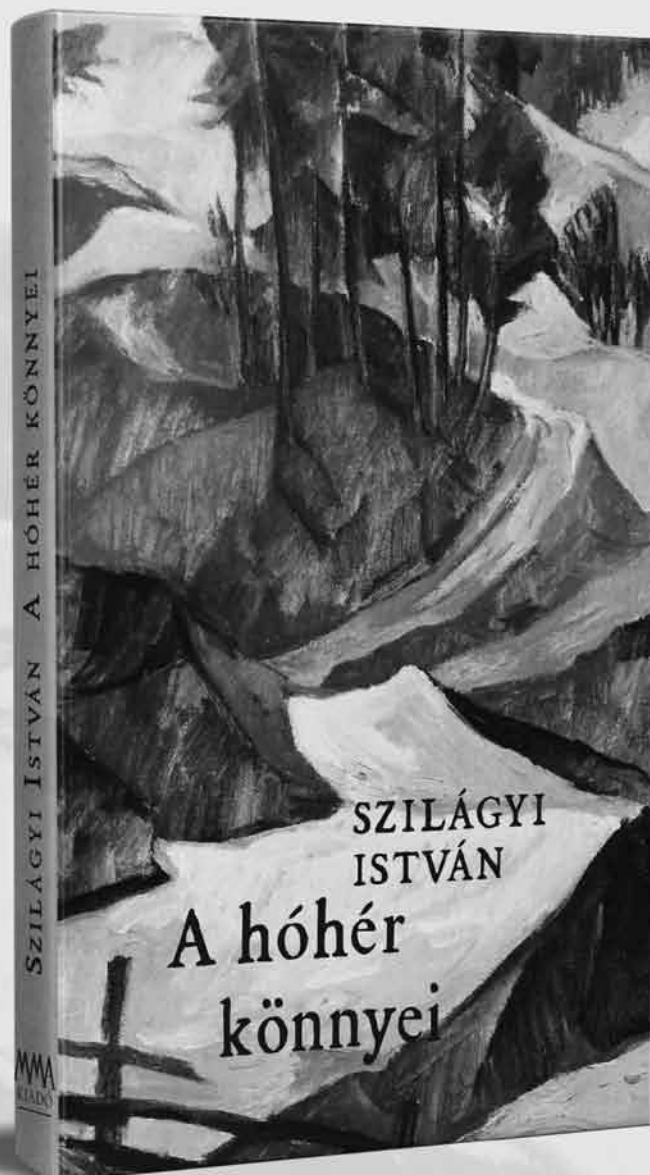
szó adott esetben eltérő jelentéskörét is (bár ezt nehezíti, hogy ugyanazon szó minden egyes jelentésében külön-külön van megadva, pl. *ádám* köznévként [mint *ember*], ill. személynévként); de az eredeti nyelven történő tanulmányozást nem pótolhatja.

Ezzel együtt óriási nyeresége a hazai hebraisztikának és a *Bibliát* olvasóknak, hogy e szómutató immár rendelkezésre áll – ingyen, bárki által elérhetően.

Köszönjük!

KONOK TAMÁS, *Mikroloodium*, 2018/48 (MAG)

Szilágyi István legújabb prózaválogatása, *A hóhér könnyei* csupa ismerős, mégis számtalan új vonást tartogat. Ahány írás, annyi szín a nyelvben, az archaikustól és a tájnyelvitől a halandzsáig és a szlengig.

240 oldal, 4200 Ft

MM
KIADÓ

MM
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

www.mmakiado.hu